

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL

OKTABR / 10-SON, I-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, oktabr.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

LEARNING TRAJECTORIES OF INCLUSIVE LEARNERS IN AN INTENSIVE PEER-TO-PEER LEARNING ENVIRONMENT: POOL-TO-MAIN-TRACK TRANSITION AND PERSISTENCE	9
Ibrojimova Nodira	
DON MAHSULOTLARI KORXONALARIDA RESURSLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	14
Aipova Iroda Ikramovna	
BOSHQARUV HISOBOTI SIFATINI BAHOLASH, ICHKI NAZORAT VA AUDIT MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	18
Eshniyazova Yulduz Yuldashbayevna	
KONTREYLER TASHISHLARINI TASHKIL ETISHDA YUK OQIMLARINI TRANSPORT TARMOG'I BO'YICHA TAQSIMLASH.....	22
Yakupbayev Xamid, Myxamedova Ziyoda, Boboyev Diyor	
QUYOSH ENERGIYASI ASOSIDAGI NAMLANTIRISH-BUG'LANTIRISH USULIDAGI CHUCHUKLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI: TIZIM VA KOMPONENT DARAJASIDAGI INNOVATSIYALARNING TAHLILIIY SHARHI.	28
G'afurova Marjona Tolib qizi	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ ОЦЕНКЕ КРЕДИТНОГО РИСКА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	34
Джуманиязов Икрам Каримбаевич	
BANK RISKLARINI BOSHQARISHDA INTELLEKTUAL TEXNOLOGIYALAR: XORIJIY TAJRIBA VA O'ZBEKISTONDA BARQAROR MOLIYAVIY RIVOJLANISH UCHUN YO'NALISHLAR	40
Mirsoatov Alisher Quدراتullayevich	
ОПТИМИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ПОЛУЧЕНИЯ ГЛАСПИРИНА.....	48
Р. К. Каримов, С. С. Саидов, Ф. Ахмедова	
O'ZBEKISTONDA VALYUTA SIYOSATI ORQALI IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	53
Norbaeva Muxlisa Akram qizi	
MARKAZLASHTIRILGAN KAPITAL QO'YILMALAR HISOBIGA MOLIYALASHTIRILADIGAN QURILISH OBYEKTLARIDA XARAJATLAR TARKIBINING DINAMIK TAHLILI.....	63
Bozorov Bobur Haqberdiyevich	
"TUMSHUKTAU" KONI TEXNOLOGIK NAMUNASINI SORBSION SIANLASH ORQALI QIMMATBAHO METALLAR AJRATIB OLISH DARAJASINI TADQIQ QILISH.....	70
Xolmurodov Feruzjon, Raupov Subhonjon	
KONSALTING KOMPANIYALARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI STRATEGIK BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	75
Ermamatova Shohsanam Ermamat qizi	
РОЛЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА ..	81
Абдураимова Нилуфар Хусеновна	
FACTORS INFLUENCING CUSTOMER TRUST AND BRAND PERCEPTION IN INSURANCE COMPANIES: PERSONAL EXPERIENCE, BORROWED EXPERIENCE AND THE ASYMMETRY OF THE CLAIM	87
Ibragimova Maftunakhon Shukhratjon kizi	
TIBBIY BOG'LOV MATERIALLARI ISHLAB CHIQRISH JARAYONIDA HOSIL BO'LADIGAN OQOVA SUVLAR VA ULARNI TOZALASH IMKONIYATLARI	94
Abdullayeva D.K., Bozorboyeva L.U.	
O'ZBEKISTONDA ONKOLOGIK KASALLIKLAR BILAN KASALLANISHNING BOLALAR STATISTIK TAHLILI	98
Yakubov Maksadxan, To'ychiyeva Dilnavozxon	

ORTOTROP PARALLELEPIPED MASALASINI DEFORMATSIYA NAZARIYASI ASOSIDA SONLI YECHISH	103
Yusupov Yusufbay, Yusupova Nazokat	
TRIKOTAJ MATOLARINING KO'P DAVRLI CHO'ZILISH DEFORMATSIYASINI MATEMATIK	
MODELLASHTIRISH VA REGRESSIYA TAHLILI	113
Axmedova Moxinur Fayzullo qizi, Ubaydullayeva Dilara Hamidovna	
MASHINASOZLIK ISHLAB CHIQRISHIDA 3D MODELLASHTIRISHNING ROLI	119
Usmonov Abbos Valijon o'g'li	
BUYUMLAR INTERNETIDA XAVFSIZLIK VA MAXFIYLIKNI BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN	
KONSEPTUAL MODEL	123
Habibjonova Guldofarid Murodjon qizi	
TURISTIK BRENDNI RAQAMLI MARKETING VOSITALARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH VA ILGARI	
SURISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI	131
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
TABIIY GAZNI NORDON GAZLARDAN TOZALASH JARAYONINING TEXNOLOGIK SXEMASI VA ABSORBER	
QURILMASINING ISHLASH SAMARADORLIGI	137
Nazarov Feruz, Abdirashidov Durbek, Nazarov Farxod	
O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMIDA IQTISODIY FAOLIYAT VA ADAPTIV BOSHQARUVNING	
ZAMONAVIY HOLATI TAHLILI	142
O'lmasxo'jayev Zoirxo'ja Abbos o'g'li	
NUMERICAL MODELING OF THREE-PHASE OIL-GAS-WATER FILTRATION IN A SINGLE-LAYER TWO-	
DIMENSIONAL POROUS MEDIUM	147
Ismailov Shixnazar, Artikbaeva Gulstan	
MEVA TERISH MASHINASI VA TIRKAMA AGREGATINING TORMOZLANISH JARAYONIDA ILMOQ KUCHI	
VA G'ILDIRAKLARGA TA'SIR ETUVCHI REAKSIYA KUCHLARINI NAZARIY TAHLIL QILISH	154
Norchayev Davron, Sardor Nigmatjonov, Norchayev Jaloliddin, Norchayev Rustam	
TARTIBGA SOLINADIGAN TARIF SHAROITIDA ELEKTR TARMOQLARI AKTIVLARINING	
QADRSIZLANISH TESTI MODEL	160
Mardanov Muzaffar Xolboyevich	
ФИНАНСОВЫЙ АНАЛИЗ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ	
ПРЕДПРИЯТИЯ	166
Нигмонходжаев А. А.	
CONTINUOUS-CIRCULATION CALORIMETRY AND FLOW-SPLIT UNCERTAINTY IN A TWO-BRANCH	
SOLAR RADIANT-FLOOR SYSTEM WITH MACROENCAPSULATED RT52	171
Jurabek Kamolov, Sokhib Temirov, Marjona Makhmudova	
CONTINUOUS-CIRCULATION CALORIMETRY AND FLOW-SPLIT UNCERTAINTY IN A TWO-BRANCH	
SOLAR RADIANT-FLOOR SYSTEM WITH MACROENCAPSULATED RT52	171
Jurabek Kamolov, Sokhib Temirov, Marjona Makhmudova	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING INNOVATSION RIVOJLANISH DARAJASINI BAHOLASH	
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	178
Erdonov Muhammadamin Erdon o'g'li	
OBODONLASHTIRISH XIZMATLARI SUBYEKTLARIDA AN'ANAVIY KALKULYATSIYA USULLARINI	
TAKOMILLASHTIRISH	186
Sohibov Axmatjon Fazlidinovich	
KOMBINATSIYALASHGAN HAVZALI QUYOSH SUV CHUCHUTGICH QURILMASI HAVO KOLLEKTORINING	
HARORAT REJIMINI TAJRIBAVIY TADQIQ ETISH	192
Ibragimov Umidjon, Avanesov Tigran, Mirzayorova Sevara	
СОВРЕМЕННЫЕ СТРАТЕГИИ РАСШИРЕНИЯ КЛИЕНТСКОЙ БАЗЫ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ	197
Янгибоев Фуркат Баходирович	
TIJORAT BANKLARIDA MOLIVAVIY XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISH YO'LLARI	203
Valiyev Doniyor Baxtiyor o'g'li	

OPPORTUNITIES FOR ACHIEVING ECONOMIC STABILITY IN UZBEKISTAN THROUGH EXPORT DEVELOPMENT AND INVESTMENT.....	210
Feruzbek Otaboev	
UZUMZORLAR UCHUN ROSTLANUVCHI AGROFOTOELEKTRIK QURILMALARDA MODULLARNING MAVSUMIY QIYALIGINI TANLASHNING RADIATION-ENERGETIK METODIKASI	220
Shog'o'chqorov Sanjar, Raxmatov Anvar, Abdufattoyeva Elnuraxonposhsho	
MICE SEGMENTINI MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA HISOBGA OLIH: SATELLIT-HISOB VA INDIKATORLAR TIZIMI METODOLOGIYASI	226
Musayeva Sayyora Abduvaxitovna	
RESEARCH INTO THE PROCESS OF OBTAINING A NEW GRADE OF BITUMEN	232
Dustov Khamro, Panoev Erali, Salimov Khalim	
CLASSIFICATION OF PHASE-CHANGE MATERIALS: A BRIEF REVIEW.....	237
B.A. Hikmatov, M.S. Mirzaev	
ОБ АЛГОРИТМАХ ВЫЧИСЛЕНИЯ ПРОСТЫХ ЧИСЕЛ И ФАКТОРИЗАЦИИ.....	244
Махмудов Адил, Хусаинов Наримон	
YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA BARQAROR TRANSPORTNING O'RNI.....	251
Egamnazarov Bexzod Bahromjon o'g'li	
KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARIDA RAQAMLI MARKETING SALOHİYATI VA BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINING O'SISH SUR'ATLARIGA TA'SIRI	258
Ro'ziyev Abdurahmon Rustam o'g'li	
KOSSER DOIRAVIY SILINDRIDA BUROVCHI TO'LQINLAR: CHASTOTA TENGLAMASI VA UZUN TO'LQIN TEZLIGINING O'LCHAM EFFEKTI.....	264
Mirzoyeva G. T.	
MULK QIYMATINI BAHOLASH JARAYONINI RAQAMLASHTIRISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	273
Jaloliddinova Mohira Alisher qizi	
KO'ZI OJIZ TALABALAR UCHUN MATEMATIK FORMULALAR, JADVALLAR VA GRAFIKLARNI AVTOMATIK AUDIO VA BRAYL TASVIRIGA O'GIRUVCHI DASTURIY KOMPLEKS YARATISH	278
O'rolov Sherzod Muzaffar o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT OLUVCHI MIJOZLARNING KREDITGA LAYOQATLILIGINI BAHOLASH.....	287
Turdiyev Eralijon Muxtarovich	
QUYOSH ENERGIYASIDAN FOYDALANIB, NAMLATIB-BUG'LATISH USULIDA SHO'R SUVNI CHUCHUKLANTIRISH BO'YICHA TADQIQOTLARNING BIBLIOMETRIK TAHLILI.....	293
G'afurova Marjona, Sharifova Madina	
SENSORLI AQLLI QO'LQOP ASOSIDA IMO-ISHORALARNI ANIQLASH VA O'ZBEKCHA OVOZLI NUTQQA O'ZGARTIRISH ALGORITMINI ISHLAB CHIQISH	300
Latifjonov Abduqodir, Xomidov Abdullo	
RAQAMLI FAYLLAR YAXLITLIGINI MERKLE DARAXTI ASOSIDA TEKSHIRISH MODEL.....	305
Turdibekov Baxtiyor Baxodir o'g'li	
MASOFAVIY BANK XIZMATLARIDAN FOYDALANISH DARAJASI ASOSIDA MOLİYAVIY OMMABOPLIKNI OSHIRISH MEXANIZMLARI	311
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNI BOSHQARISHNING IQTISODIY VA HISOB-TAHLILII JIHATLARI	316
Arslonov Abduqodir Karomatovich	
XAVFLI QUYILUVCHAN YUKLARNI TASHISHDA YUKNING DINAMIK HOLATIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA TRANSPORT JARAYONI SAMARADORLIGINING ILMIY ASOSLARI.....	322
Fayzullayev G'aybullo O'ktamovich	
ЎЗБЕКИСТОНДА ИСЛОМИЙ МОЛИЯЛАШТИРИШ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ТАШКИЛИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР.....	330
Ходжаев Азиз Шовкатович	

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIBBIY TADBIRKORLIK MOHIYATI VA UNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI	337
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi	
KORXONALARDA IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI	341
Iminova Nargizaxon Akramovna	
GIDROTO'PLASH ELEKTR STANSIYALARI NASOS QURILMALARINI MUQOBIL ENERGIYA MANBALARI BILAN INTEGRATSIYALASH	345
Quvatov Ulugbek, Abdirazakov Akbar, Qulmatov Sanjar	
YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ORGANIK MEVA-SABZAVOT ISHLAB CHIQARISH O'RTASIDAGI UYG'UNLIK	351
Shavqidinova Dilnavoz	
XORAZM VILOYATI OZIQ-OVQAT SANOATI DINAMIKASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK TAHLILI	357
Xolmuratov Jamshidbek Xayrulla o'g'li	
SVETOFORLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI CHORRAHALARDA HARAKAT XAVFSIZLIGINI OSHIRISH	364
Zikriyoyev Shaxzod, Po'latov Taxirjan	
DIGITAL MONITORING, ESG PERFORMANCE AND CIRCULAR RESOURCE MANAGEMENT IN MINING BASED ON THE CASE OF NAVOI MMC	370
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI	375
Muxtorov Ulug'bek Xayotjonovich	
TA'MINOT ZANJIRLARIDA MATRITSALI BOSHQARUV TUZILMASI	381
Amirqulov Sardorbek, Rustamov Xondamir, Sevara Aytieva	
O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FAOLIYATINI PEDAGOGIK BOSHQARISHNING MOHIYATI VA METODIK ASOSLARI	386
Qo'ysinova Gavxar Xaydaraluyevna	
TA'LIM MUASSASALARIDA DARS JADVALINI SHAKLLANTIRISH JARAYONINI AVTOMATLASHTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI	392
Abdug'aniyev Bekzod, Jumanova Sevinch	
SUN'IY GENERATSIYA QILINGAN VIZUAL OBYEKTARNI ANIQLASH USULLARI TAHLILI	399
Xakimbekov Doniyorbek Tursunpo'lot o'g'li, Usmanbayev Doniyorbek Shuxratovich	
ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ОСТАТОЧНОГО РЕСУРСА ЦЕНТРОБЕЖНОГО НАГНЕТАТЕЛЯ ГАЗОПЕРЕКАЧИВАЮЩЕГО АГРЕГАТА НА ОСНОВЕ НЕЧЁТКОЙ ЛОГИКИ	404
Нуров С.С., Мысаев А.Х.	
AXBOROT OQIMLARINING CHIQISH KANALLARIDAGI ZAIFLIKARNI ANIQLASH VA AXBOROT XAVFSIZLIGI RISKLARINI BAHOLASH MODELINI TAKOMILLASHTIRISH	408
Meliqo'ziyev Rustambek, Meliquziyev Murodbek	
QORAQALPOQ TILI MATNLARIDA NOMLANGAN OBYEKTARNI ANIQLASH ALGORITMLARI VA KORPUSNI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI	416
Kalmuratov Bekbosin, Uzakbaev Jangeldi, Rzambetova Suliwxan	
KORXONALARNING MOLIYA FAOLIYATIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING ZAMONAVIY USULLARI VA MEXANIZMLARI	422
Ko'chimov Jahongir Shuhrat o'g'li	
SANOAT KORXONALARNING STRATEGIK RIVOJLANISHINI BOSHQARISH TIZIMINI INNOVATSION YONDASHUVLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	427
G.B. Shanazarova, Djurayeva Marvabonu	
KICHIK BIZNESNING INNOVATSION FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	433
Abdullayeva Shaxnoza Esonovna	

MAMLUKAT EKSPORT DIVERSIFIKATSIYASINING USTUVOR YO'NALISHLARI	438
Toshboyev Muzaffar Muhtorovich	
YUQORI KUCHLANISHLI TAQSIMLASH USKUNALARIDA ELEKTR YOYINI OPTIK ANIQLASH QURILMASI VA DASTURIY TA'MINOTINI ISHLAB CHIQISH, LABORATORIYA PROTOTIPI VA VERIFIKATSIYA METODIKASI	446
Maxmudov Maxsud, Mirzoyev Narzullo, Inoyatov Inoyatxo'ja	
RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA AGROSANOAT KORXONALARIDA RAQAMLI MARKETING MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	457
Sotqinov Xolmurodjon Ibrohimjon o'g'li	
O'ZBEKISTON BANKLARIDA DEPOZIT RESURSLARINI JALB ETISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISHNING LIKVIDLIK BARQARORLIGIGA TA'SIRI	462
Xolmatov Azizjon Avazxon o'g'li	
GIPERSPEKTRAL TASVIRLARNI TASNIFLASHDA FAZOVIIY SIZIB CHIQISH NIMANI O'LCHEYDI? YAQINLIK, KO'RILMAGAN SINFLAR VA SINFLAR TARKIBIGA AJRATISH	469
Tuxtamurodov Nozir Ulmas o'g'li	
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕПЛОМАССООБМЕНА В КОМПАКТНОЙ ВЕНТИЛЯТОРНОЙ ГРАДИРНЕ С ТРУБЧАТОЙ НАСАДКОЙ И ОЦЕНКА ЕЁ РАБОТЫ В ЖАРКИЙ ПЕРИОД С ЭНЕРГОСНАБЖЕНИЕМ ОТ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ УСТАНОВКИ	477
Санаев Шохзодбек, Садиев Анвар, Рустамова Шахноза, Отаева Лилия, Эргашева Озода	
O'ZBEK VA TURK TILLARIDA QARINDOSHLIK TERMINLARINING SEMANTIK-TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI	487
Rahmatova Feruza	

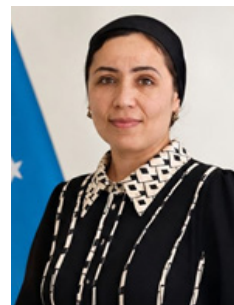
O'ZBEK VA TURK TILLARIDA QARINDOSHLIK TERMINLARINING SEMANTIK-TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI

Rahmatova Feruza

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani "Mathematical Academy" xususiy maktabi o'qituvchisi

E-mail: rferuza882@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarining semantik-tipologik va lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilingan. Qon-qarindoshlik va nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlikni ifodalovchi terminlarning leksik-semantik tuzilishi, umumiy va farqli jihatlari hamda qo'llanish xususiyatlari o'rganilgan. Qarindoshlik terminlarida yosh, jins, avlod, ijtimoiy mavqe va hurmat-ehtirom kabi belgilarning ifodalanishi yoritilgan. Qiyosiy tahlil asosida ikki tildagi umumturkiy leksik mushtarakliklar, semantik nosimmetrikliklar va milliy-lingvomadaniy o'ziga xosliklar aniqlangan.

Kalit so'zlar: qarindoshlik terminlari, o'zbek tili, turk tili, qiyosiy-tipologik tahlil, leksik-semantik xususiyatlar, lingvomadaniyat, semantik nosimmetriklik, milliy-madaniy qadriyatlar.

Abstract. This article presents a comparative analysis of the semantic-typological and linguocultural features of kinship terms in Uzbek and Turkish. It examines the lexical-semantic structure, similarities, differences, and usage patterns of terms denoting consanguineal and affinal kinship relations. Particular attention is paid to the expression of age, gender, generation, social status, and respect through kinship terminology. The comparative analysis identifies shared Turkic lexical features, semantic asymmetries, and distinctive national and cultural characteristics of kinship terminology in both languages.

Keywords: kinship terms, Uzbek language, Turkish language, comparative-typological analysis, lexical-semantic features, linguocultural studies, semantic asymmetry, national and cultural values.

Аннотация. В статье представлен сравнительный анализ семантико-типологических и лингвокультурологических особенностей терминов родства в узбекском и турецком языках. Рассмотрены лексико-семантическая структура, общие и отличительные черты, а также особенности употребления терминов, обозначающих кровное родство и родственные отношения, возникающие в результате брака. Особое внимание уделено отражению в терминологии родства таких признаков, как возраст, пол, поколение, социальный статус и уважение. На основе сравнительного анализа выявлены общетюркские лексические особенности, семантические асимметрии и национально-культурная специфика терминологии родства в обоих языках.

Ключевые слова: термины родства, узбекский язык, турецкий язык, сравнительно-типологический анализ, лексико-семантические особенности, лингвокультурология, семантическая асимметрия, национально-культурные ценности.

KIRISH

Qarindoshlik terminologiyasi har bir xalqning etnomadaniy, ijtimoiy va oilaviy munosabatlarini ifodalovchi, uning tarixiy xotirasi, milliy dunyoqarashi, qadriyatlari hamda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar tizimini o'zida mujassam etgan eng qadimiy va nisbatan barqaror leksik-semantik qatlamlardan biri hisoblanadi.

Qarindoshlik nomlari nafaqat muayyan shaxslar o'rtasidagi biologik yoki ijtimoiy munosabatlarni belgilash, balki mazkur munosabatlarga nisbatan jamiyatning madaniy, axloqiy va ijtimoiy qarashlarini ham ifodalash vazifasini bajaradi. Shu jihatdan qarindoshlik terminologiyasi tilning leksik tizimidagi oddiy nominativ birliklar majmui bo'libgina qolmay, balki muayyan xalqning milliy-madaniy tajribasini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbek va turk tillari turkiy tillar oilasiga mansub bo'lib, umumiy genetik asos, mushtarak tarixiy-etnik ildiz va qator leksik-grammatik mushtarakliklarga ega. Ayniqsa, qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi ayrim terminlarda qadimiy turkiy tillarga borib taqaluvchi umumiyliklar yaqqol kuzatiladi. Biroq har ikki tilning uzoq davom etgan mustaqil taraqqiyot yo'li, turli tarixiy-siyosiy va ijtimoiy-madaniy sharoitlarda shakllangani,

geografik muhit, xalqlarning etnik-madaniy aloqalari, boshqa tillar bilan o'zaro ta'siri natijasida qarindoshlik terminologiyasining tarkibi, semantik tuzilishi va qo'llanish xususiyatlarida muayyan farqlar yuzaga kelgan.

O'zbek tilida qarindoshlik terminologiyasi, xususan, oilaviy va avlodlararo munosabatlarning ko'p bosqichli tizimi bilan bog'liq holda semantik jihatdan nisbatan keng tarmoqlanganligi bilan xarakterlanadi. Qarindoshlik nomlarida nafaqat qon-qarindoshlik, balki nikoh, quda-andachilik, avlod, yosh, jins, oiladagi mavqe va ijtimoiy munosabat kabi belgilar ham aks etishi mumkin. Turk tilida ham qarindoshlik terminlari oila va urug' munosabatlari ifodalashda muhim o'rin tutadi, biroq ayrim terminlarning semantik hajmi, qo'llanish chastotasi, kontekstual ma'nolari va madaniy konnotatsiyalari o'zbek tilidagi muqobillaridan farqlanishi mumkin.

Qarindoshlik terminlarining qiyosiy tadqiqi, avvalo, ikki tildagi umumiy va farqli semantik belgilarni aniqlash, terminlarning nominativ strukturasi, semantik derivatsiyasi, sinonimik va gipero-giponimik munosabatlari, shuningdek, ularning nutqiy kontekstdagi funksional xususiyatlarini belgilash imkonini beradi. Bunday yondashuv orqali qarindoshlik terminlarining qaysi qismi umumturkiy leksik qatlam bilan bog'liqligi, qaysi birliklar milliy til taraqqiyoti jarayonida shakllangani va ularning semantik o'zgarishlariga qanday lingvistik hamda ekstralingvistik omillar ta'sir ko'rsatganini aniqlash mumkin.

Mazkur terminologiyani lingvomadaniy nuqtayi nazardan o'rganish esa tilda oila, nikoh, avlod, katta-kichiklik, hurmat-ehtirom, gender munosabatlari, ijtimoiy maqom va oilaviy iyerarxiya kabi tushunchalarning qanday konseptuallashtirilganini ochib berishga xizmat qiladi. Zero, bir tilda muayyan qarindoshlik munosabatini ifodalash uchun alohida leksik birlikning mavjudligi, ikkinchi tilda esa shu munosabatning kengroq yoki umumiyroq nom bilan ifodalanishi mazkur xalqlarning oilaviy munosabatlarni tasniflash va konseptuallashtirishdagi farqlarni ko'rsatishi mumkin. Shu ma'noda qarindoshlik terminlari milliy madaniy kodning tildagi muhim ko'rinishlaridan biri sifatida baholanadi.

O'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarini semantik-tipologik jihatdan qiyosiy tadqiq etish turkiy tillarning umumiy va xususiy taraqqiyot qonuniyatlarini aniqlash, genetik mushtaraklik bilan milliy-lingvomadaniy o'ziga xoslik o'rtasidagi munosabatni belgilash uchun muhim nazariy ahamiyat kasb etadi.

O'zbek va turk tillarining elektron va parallel korpuslari asosida qarindoshlik terminlarining qo'llanish chastotasi, kontekstual birikmalari, semantik profili, kollokatsiyalari hamda funksional xususiyatlarini avtomatlashtirilgan tarzda aniqlash mumkin. Bunday kompyuter-lingvistik yondashuv an'anaviy qiyosiy-semantik tahlilni statistik va korpus ma'lumotlari bilan boyitib, tadqiqot natijalarining obyektivligi va daliliyligini oshiradi.

Shu nuqtayi nazardan, o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminologiyasini qiyosiy-tipologik, lingvomadaniy va korpus-kompyuter yondashuvlari uyg'unligida tadqiq etish nafaqat mazkur tillarning leksik-semantik tizimidagi mushtaraklik va farqlarni aniqlash, balki ikki xalqning oilaviy qadriyatlarini, ijtimoiy munosabatlari va milliy dunyoqarashidagi o'ziga xos jihatlarni til materiallari asosida ochib berish imkonini ham beradi.

Tadqiqotning maqsadi o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarining semantik, struktur va tipologik xususiyatlarini aniqlash, ikki tildagi o'xshash hamda farqli jihatlarni (lakunalar, semantik nosimmetriklik) ko'rsatib berish va ularning lingvomadaniy ildizlarini asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

1. Qarindoshlik terminologiyasini o'rganishning nazariy asoslari

Qarindoshlik terminologiyasi tilshunoslik, antropologiya va etnografiya chorrahasida o'rganiladigan murakkab tizimdir. Bunda "tushuncha" ijtimoiy va biologik munosabatni (masalan, ota tomondan bo'lgan erkak qarindosh) ifodalasa, "termin" ushbu tushunchaning tildagi leksik ifodasi (o'zbekcha: amaki, turkcha: amca) hisoblanadi. Qarindoshlik terminlari nisbatan barqaror tarkibga, ichki iyerarxiya va strukturaga ega bo'lgan, asosan yopiq yoki yarim yopiq leksik-semantik maydon sifatida tavsiflanadi.

Turkiy tillardagi qarindoshlik terminologiyasining tarixiy va lingvistik xususiyatlarini o'rganishda L. N. Gumilyov, N. A. Baskakov, A. N. Kononov va V. V. Radlov kabi tadqiqotchilarning asarlari muhim ilmiy manbalar qatoridan o'rin oladi. O'zbek tilshunosligida ushbu masala E. Bekmurodov, H. Jamolxonov, A. Ishayev kabi olimlar tomonidan etnolingvistik va dialektologik jihatdan o'rganilgan. Turk tilshunosligida esa Doğan Aksan, Muharrem Ergin va Zeynep Korkmaz tadqiqotlarida turk tilining leksik boyligi va qarindoshlik nomlarining tarixiy-etimologik xususiyatlari atroflicha tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarining semantik-tipologik xususiyatlarini o'rganishda qiyosiy-tipologik, tavsifiy, leksik-semantik va lingvomadaniy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot

davomida qon-qarindoshlik va nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlikni ifodalovchi terminlar ajratilib, ularning ma'nosi, tuzilishi hamda qo'llanishidagi umumiy va farqli jihatlar qiyoslandi.

Qiyosiy tahlilda qarindoshlikning ota yoki ona tomondan bo'lishi, avlod, yosh va jins kabi semantik belgilar asosiy mezon sifatida olindi. Xususan, ota–baba, ona–anne, amaki–amca, tog'a–dayi, kelin–gelin, quda–dünür kabi terminlarning semantik va struktur xususiyatlari o'zaro solishtirildi. Shuningdek, qarindoshlik nomlarining murojaat shakli sifatida qo'llanishi, ularda hurmat-ehtirom, katta-kichiklik va oilaviy munosabatlarning ifodalanishi lingvomadaniy jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalar tegishli ilmiy adabiyotlar va qiyoslangan leksik birliklarning semantik xususiyatlari asosida umumlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qon-qarindoshlikka oid terminlarning qiyosiy tahlili

Qon-qarindoshlik munosabatlari ikki asosiy yo'nalishda sinflanadi: tik chiziq (vertikal) va yondosh chiziq (gorizontal).

Tik chiziq bo'yicha qarindoshlik

Tik chiziq bo'yicha qarindoshlik terminlarida tarixiy-genetik mushtarakliklar sezilarli darajada kuzatiladi:

Ota:

O'zbek tilida: Ota (turkiy asosli) va fors-tojik tilidan o'zlashgan otam, dada, aka (dialektlarda).

Turk tilida: Baba (umume'tirof etilgan) va Ata (ko'proq "ajdod, ota-bobolar" ma'nosida ishlatiladi).

Ona:

O'zbek tilida: Ona (qadimgi turkiy: ana).

Turk tilida: Anne (fonetik o'zgarishga uchragan ana shakli) va Ana.

Bobo va buvi:

O'zbek tilida: Bobo (ota va onaning otasi uchun umumiy), Buvi / Momo (ota va onaning onasi uchun umumiy).

Turk tilida mazkur qarindoshlik munosabatlari ayrim hollarda alohida terminlar orqali farqlanadi:

Otaning otasi va onaning otasi uchun: Dede.

Otaning onasi: Babaanne (baba + anne).

Onaning onasi: Anneanne (anne + anne).

1-jadval.

O'zbek va turk tillarida tik chiziq bo'yicha qarindoshlik terminlarining qiyosiy tavsifi¹

Tik chiziq bo'yicha qarindoshlik	
O'zbek tili	Turk tili
Bobo (umumiy)	Dede (umumiy)
Buvi (umumiy)	Babaanne (otaning onasi)
	Anneanne (onaning onasi)

Yondosh chiziq bo'yicha qarindoshlik va yosh-jins iyerarxiyasi

Turkiy tillarda yondosh chiziqdagi qarindoshlarni ifodalashda yosh va jins bo'yicha farqlanish muhim semantik belgilardan biri hisoblanadi.

Nikoh orqali qarindoshlikka oid terminlar

Nikoh orqali yuzaga keladigan qarindoshlik (etnografiyada — affinal qarindoshlik) ikkala jamiyatda ham murakkab ijtimoiy va leksik tizimni tashkil etadi.

3.1. To'g'ridan-to'g'ri muqobillar

Kuyov: O'zbekcha — kuyov, turkcha — damat (forscha o'zlashma) yoki güvey (qadimgi turkiy shakli, asosan qishloq shevalarida saqlangan).

Kelin: O'zbekcha — kelin, turkcha — gelin (umumturkiy kel- fe'lidan olingan).

Qaynota / Qaynona:

O'zbek tilida: qaynota (qayn + ota), qaynona (qayn + ona).

Turk tilida: kayınpeder (kayın + peder), kayınvalide (kayın + valide). Bu yerda turk tili peder (forscha) va valide (arabcha) so'zlari asosida analitik birikuv hosil qilgan.

Semantik nosimmetriklik va lakunarlik

Tillar orasidagi farqlar ma'lum bir tushunchaning bir tilda alohida leksik birlik bilan ifodalanib, ikkinchi tilda

¹ Manba: muallif tomonidan o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarining qiyosiy tahlili asosida tuzilgan.

leksik a'zoga ega emasligida (lakuna) namoyon bo'ladi:

Quda:

O'zbek tilida: quda (sodda, murakkab ijtimoiy maqomga ega: quda tomon, quda tog'a, quda buvi).

Turk tilida: dünür. Mazkur terminning qo'llanish doirasi va semantik xususiyatlari muayyan nutqiy hamda madaniy kontekstlarda o'zbek tilidagi muqobilidan farqlanishi mumkin.

Abjag'ay / Yezna / Yanga:

O'zbek tilida: yanga (aka yoki tog'aning xotini), yezna / pochcha (opa yoki singilning eri).

Turk tilida: yenge (ham yanga, ham ba'zi hollarda ayol qarindoshlarning eriga nisbatan), enişte (opa, singil, amma va xolaning eri uchun mushtarak termin).

[Affinal terminlarning semantik maydoni]

2-jadval.

O'zbek va turk tillarida nikoh orqali qarindoshlikni ifodalovchi terminlarning qiyosiy tavsifi²

O'zbek tili	Turk tili
Pochcha (opaning eri)	Enişte
Yezna (singilning eri)	
Ammaning eri / Xolaning eri	
Yanga (aka/to'g'aning xotini)	Yenge
Amaking xotini	

Qarindoshlik terminlari shunchaki munosabatlarni nomlab qolmay, xalqning madaniy kodini, ijtimoiy iyerarxiyasini va qadriyatlar tizimini ham o'zida mujassamlashtiradi.

1. Yosh iyerarxiyasi va hurmat tizimi:

Har ikki xalqning an'anaviy muloqot madaniyatida yoshi katta qarindoshlarga murojaat qilishda hurmat ifodalovchi qarindoshlik terminlaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratiladi. O'zbek muloqot madaniyatida kattalarga nisbatan aka, opa, yanga, pochcha kabi hurmat ifodalovchi birliklarni ismga qo'shib qo'llash (Sherzod aka, Madina opa) keng tarqalgan. Turk tilida ham shunga o'xshash murojaat shakllari kuzatiladi (Ahmet Ağabey / Ahmet Abi, Ayşe Abla).

2. Jinsga va ota/ona tomonga ajratish:

Turkiy xalqlarda, jumladan, o'zbek va turk xalqlarida, qarindoshlikning ota tomondan va ona tomondan bo'lishi ijtimoiy rollarni belgilab bergan. O'zbek tilidagi amaki (ota tomon) va tog'a (ona tomon), turk tilidagi amca va dayi terminlarining farqlanishi ushbu xalqlarning tarixan shakllangan qarindoshlik munosabatlari va ularni tasniflash an'analari bilan bog'liq.

3. Ijtimoiy masofa va evfemizmlar:

O'zbek tilida qaynota va qaynonaga to'g'ridan-to'g'ri ism bilan murojaat qilish o'rniga ota, ona yoki dadasi, onasi kabi evfemistik shakllar qo'llaniladi. Turk tilida esa kayınpeder o'rniga ko'proq hurmat yuzasidan baba, kayınvalide o'rniga anne deb murojaat qilish odat tusiga kirgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarini semantik-tipologik va lingvokulturologik tahlil qilish quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

Genetik va semantik umumiylik: Ikki tilning asosiy qarindoshlik terminologiyasida (ota, ona, kelin, kuyov, amaki/amca) umumturkiy leksik qatlam bilan bog'liq birliklar mavjud bo'lib, ular tipologik jihatdan qator umumiy semantik xususiyatlarga ega.

Farqli va nosimmetrik jihatlar: Bu tafovutlar asosan ikkinchi darajali qarindoshlik terminlarida, suffiksatsiya jarayonlarida hamda o'zlashma so'zlar hisobiga shakllangan. Turk tilida dedeler (bobolar) yoki babaanne/anneanne kabi tarkibli so'zlar orqali aniqlik kiritilsa, o'zbek tilida bu tushunchalar ko'proq kontekst va qo'shimcha sifatlovchilar orqali ochib beriladi.

Lingvomadaniy ildiz: Ikki tildagi qarindoshlik tizimi ham sharqona oilaviy qadriyatlar, yosh iyerarxiyasi va axloqiy me'yorlarni jipslashtirgan holda, madaniy kodni avloddan avlodga uzatishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, qarindoshlik terminologiyasining umumturkiy va milliy qatlamlarini, ularning semantik taraqqiyot tendensiyalarini hamda lingvomadaniy mazmunini yaxlit tizim sifatida tavsiflash mumkin. Bu til va madaniyat munosabatining namoyon bo'lish mexanizmlarini, milliy dunyoqarashning leksik-semantik tizimda aks etish xususiyatlarini hamda ijtimoiy-madaniy omillarning til birliklari semantikasiga ta'sirini chuqurroq

2 Manba: muallif tomonidan o'zbek va turk tillaridagi affinal qarindoshlik terminlarining qiyosiy tahlili asosida tuzilgan.

yoritish imkonini beradi. Shu bilan birga, zamonaviy korpus lingvistikasi va kompyuter texnologiyalarining til tadqiqotlariga jadal kirib kelishi qarindoshlik terminologiyasini yangi metodologik asosda o'rganish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

O'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarining semantik-tipologik va lingvomadaniy tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur leksik qatlam nafaqat qarindoshlik munosabatlarini nomlovchi til birliklari tizimi, balki har ikki xalqning tarixiy-madaniy tajribasi, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlari va milliy dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy hodisadir. Qarindoshlik terminlarining semantik tarkibida yosh, jins, avlod, qon-qarindoshlik, nikoh munosabatlari, ijtimoiy mavqe, hurmat va ijtimoiy masofa kabi belgilarning mujassamlashuvi mazkur tillarda qarindoshlik munosabatlarining murakkab va ko'p qatlamli tizimga ega ekanini ko'rsatadi.

Qiyosiy tahlil natijalari o'zbek va turk tillaridagi asosiy qarindoshlik terminlarining sezilarli qismi umumturkiy leksik qatlam bilan genetik va semantik jihatdan bog'liqligini ko'rsatadi. Ota–baba, ona–anne, amaki–amca, tog'a–dayi, kelin–gelin, kuyov–güvey kabi birliklarda umumiy tarixiy-genetik asos bilan bir qatorda har bir tilning mustaqil taraqqiyoti natijasida shakllangan fonetik, semantik va funksional farqlar ham namoyon bo'ladi. Bu holat qarindoshlik terminologiyasida umumturkiy mushtaraklik va milliy-lingvomadaniy o'ziga xoslikning bir vaqtning o'zida mavjudligini tasdiqlaydi.

Tadqiqotda aniqlangan muhim jihatlardan biri qarindoshlik munosabatlarining faqat nominatsiya vositalari orqali emas, balki murojaat va muloqot madaniyati orqali ham ifodalanishidir. Xususan, katta yoshdagi qarindoshlarga nisbatan hurmatni ifodalovchi aka, opa, amaki, yanga hamda aqabey (abi), abla, amca, teyze kabi shakllarning qo'llanishi ikki tilda ham yosh iyerarxiyasi va ijtimoiy mavqening tildagi ifodasini namoyon etadi. Shuningdek, qaynota va qaynonaga bevosita ism bilan murojaat qilishdan tiyilish, ularga ota, ona, baba, anne kabi hurmat ifodalovchi nomlar orqali murojaat etish kabi holatlar qarindoshlik terminlarining pragmatik va lingvomadaniy mazmunini yanada oydinlashtiradi.

O'zbek va turk tillari o'rtasidagi farqlar, asosan, qarindoshlik tizimining detallashtirish darajasi, terminlarning semantik hajmi, kontekstual qo'llanishi va nominatsiya usullarida namoyon bo'ladi. Ayrim hollarda turk tilida tarkibli birliklar — babaanne, anneanne kabi shakllar orqali qarindoshlikning aniq yo'nalishi ifodalansa, o'zbek tilida xuddi shu ma'no kontekst, izohlovchi komponentlar yoki aniqlovchi birliklar vositasida ochiladi. Demak, ikki tilda umumiy konseptual asos mavjud bo'lsa-da, uning leksik-semantik va nominativ ifodalanish mexanizmlari bir-biridan farq qiladi.

Shuningdek, qarindoshlik terminologiyasidagi semantik farqlar tillarning mustaqil taraqqiyoti, ijtimoiy-madaniy muhit, tarixiy aloqalar va milliy qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liq. Shu sababli mazkur terminlarni faqat lug'aviy ekvivalentlik nuqtayi nazaridan emas, balki ularning konseptual, pragmatik va lingvomadaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda tadqiq etish zarur.

Umuman, o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminologiyasida umumturkiy genetik mushtaraklik bilan milliy lingvomadaniy o'ziga xoslik o'zaro uyg'unlashgan. Ushbu terminlar orqali oilaviy munosabatlar, avlodlar davomiyligi, katta-kichiklik tamoyili, hurmat-ehtirom, nikoh va quda-andachilik munosabatlari, ijtimoiy masofa hamda milliy axloqiy me'yorlar tilda konseptuallashadi. Shu ma'noda qarindoshlik terminologiyasi ikki xalqning milliy-madaniy kodini saqlovchi va avloddan avlodga uzatuvchi muhim leksik-semantik tizim sifatida baholanishi mumkin.

Zamonaviy korpus va kompyuter-lingvistik yondashuvlar esa ushbu xulosalarni katta hajmdagi real til materiallari asosida tekshirish, terminlarning qo'llanish chastotasi, kontekstual modellari, kollokatsion xususiyatlari va semantik profilarni aniqlash imkonini beradi. Shu bois o'zbek va turk tillaridagi qarindoshlik terminlarini qiyosiy-tipologik, lingvomadaniy hamda korpus lingvistikasi va kompyuter tahlili usullari asosida kompleks tadqiq etish nafaqat turkiy tillar leksik-semantik tizimining umumiy va xususiy qonuniyatlarini ochish, balki til, tafakkur, madaniyat va ijtimoiy munosabatlar o'rtasidagi uzviy aloqani ilmiy asosda yoritishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Aksan D. Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim / D. Aksan. — 5. baskı. — Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
2. Баскаков Н. А. Введение в изучение тюркских языков : учебник для государственных университетов / Н. А. Баскаков. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Высшая школа, 1969. — 383 с. — URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_007268641/
3. Ismoilov I. A. Turkiy tillarda qavm-qarindoshlik terminlari / I. A. Ismoilov. — Toshkent: Fan, 1966.
4. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili : oliy o'quv yurtlari uchun darslik / H. Jamolxonov. — Toshkent: Talqin, 2005. — URL: https://www.renessans-edu.uz/files/books/2024-12-03-09-05-46_93e8b62441f75ee59b2e3e8f2cbf8986.pdf
5. Korkmaz Z. Gramer Terimleri Sözlüğü / Z. Korkmaz. — 4. baskı. — Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010. — 320 s.
6. Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий : в 4 т. / В. В. Радлов. — Санкт-Петербург: Императорская Академия наук, 1893–1911. — URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_013507875/

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100